

Winnica i jej owoce w Księdze Izajasza

Izrael jako winnica Pana w Księdze Izajasza to temat często i bogato omawiany przez uczonych nie tylko ostatnich lat. Niniejsze opracowanie ma być raczej spojrzeniem na temat winnicy, winnego krzewu i jego owoców z punktu widzenia funkcji, jaką pełnią one w tej księdze prorockiej. Rozróżnienie, jakie narzuca się samo z siebie, to winnica, którą stanowią zasadzone krzewy winne. Temu zagadnieniu poświęcimy pierwszą część opracowania. Izajasz dość obszernie pisze na temat różnorodnych owoców winnego krzewu. Nad tym tematem zatrzymamy się w drugiej części opracowania.

Winnica

Izajasz, pisząc na temat winnicy, posługuje się pojęciem, którym jest ona opisywana w testach klasycznych. Chodzi o rzeczownik קֶרֶם, który może oznaczać zarówno winnicę w szczególności, jak i ogród w ogólności, a nawet teren odpowiedni do założenia winnicy¹. Izajasz siedmiokrotnie posługuje się tym pojęciem. Klasycznym tekstem, w którym spotykamy termin קֶרֶם, jest pieśń o winnicy Iz 5,1-9. Został on użyty na początku i na końcu pieśni: „Zaśpiewam

---

¹ קֶרֶם, w: , *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski*, t. 1, red. pol. P. DEC, Warszawa 2008, 469–470.

memu Ukochanemu pieśń o Jego miłości do Jego winnicy [לְכַרְמִי]: Mój Ukochany miał winnicę [כַּרְם] na urodzajnym wzgórzu” (5,1); „Winnicą [כַּרְם] bowiem Pana Zastępów jest dom Izraela, ludzie z Judy – Jego umiłowanym szczeniem. Oczekiwał od nich prawości, a oto bezprawie, sprawiedliwości, a oto jęk udręki” (5,7). Izajasz posługuje się terminem określającym winnicę w sposób oczywisty, nie tłumacząc znaczenia pojęcia כַּרְם. Należy jednak zauważyć, że dla Izraelity winnica była zawsze czymś cennym i pięknym. Był to zwykle kawałek dobrze uprawionego, zadbanego terenu². Sama zaś winnica przynosiła doskonałe owoce, z których pozyskiwano wino³. Już z pierwszych słów pieśni możemy wnioskować, że chodzi o metaforyczne znaczenie terminu כַּרְם. Rzecz staje się całkowicie jasna po lekturze zakończenia: „Winnicą [כַּרְם] bowiem Pana Zastępów jest dom Izraela” (w. 7). Właścicielem winnicy jest „Pan Zastępów” (יְהוָה צְבָאוֹת), a winnicą jest „dom Izraela” (בֵּית יִשְׂרָאֵל). Zatem nie chodzi o podstawowe znaczenie terenu, z którego pozyskiwano najlepsze winogrona. Wobec Izraela wysunięte zostało nie tyle oskarżenie, ile pilny apel o zastanowienie, nawrócenie się i przynoszenie owoców godnych powołania⁴.

Podobną, choć z pewnością nie tak znaną pieśń spotykamy w Iz 27,2-5. Interesujący nas termin pojawia się na początku: „W tym dniu zaśpiewajcie o winnicy [כַּרְם] pełnej wdzięku” (Iz 27,2). Wymowa samej pieśni jest inna niż tej zapisanej w Iz 5,1-7. Tam chodziło o skarcenie Izraela, tutaj rzecz dotyczy troski i opieki JHWH oraz przyszłego zbawienia narodu. Pieśń rozpoczyna się od określenia tematu, którym jest כַּרְם הָקֵד. Rzecz dotyczy „winnicy” (por. 1Krl 21,1-16; Pnp 1,14), która została określona jako „pełna wdzięku, uroczą”. Także w tym wypadku כַּרְם ma znaczenie metaforyczne. Chodzi o Izraela⁵, którego JHWH będzie strzegł jak najlepszy strażnik, by nikt obcy nie wtargnął i nie wyrządził krzywdy. Zauważmy jeszcze, że bardzo rzuca się w oczy różnica w podejściu Pana do winnicy w Iz 5,1-7 i w Iz 5,2-5. Tam pełna troska, tutaj pozostawienie jej na łaskę losu⁶.

² T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 1–12. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny ST XXII/1, Częstochowa 2010, s. 292.

³ Na ten temat szerzej będzie mowa w dalszej części artykułu.

⁴ L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Poznań 1996, s. 158.

⁵ Por. np. C.C. CARAGOUNIS, *Vine, Vineyard, Israel, and Jesus*, Svensk Exegetisk Årsbok 65 (2000), s. 205–207.

⁶ L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39*, s. 388.

Już w pierwszej z omówionych pieśni wskazane zostały sytuacje kryzysowe, które dotknęły Izraela. Są to jedyne u Izajasza użycia terminu רָרָה w sensie dosłownym. Po pieśni Iz 5,1-7 czytamy o niezwykle niskich plonach: „Ponieważ dziesięć morgów winnicy [צִמְדֵי־רָרָה] wyda jeden bat, a chomer ziarna przyniesie efę” (Iz 5,10). Zwykle wielkie majątki ziemskie przynosiły znaczne zyski. Teraz jednak, kiedy Izrael okazał się niewierny, nadzieje na bogactwo nie zostaną zrealizowane. Wielkie połacie ziemi zostaną dotknięte nieurodzajem. Zamiast jednak pisać o polach uprawnych, Izajasz wspomina o „winnicy” (רָרָה). Stało się tak przypuszczalnie ze względu na kontekst poprzedzający, w którym znajduje się pieśń właśnie o winnicy, tym razem zagrożonej nieurodzajem⁷. Różnica polega jednak na tym, że w pieśni רָרָה ma znaczenie metaforyczne i oznacza Izraela. Tu zaś ma raczej znaczenie dosłowne, o czym świadczy kontekst mówiący na temat miary agrarnej. Hebrajskie מָדָד oznacza bowiem teren, który zaprzęg wołów może przeorać w jeden dzień⁸.

O podobnie złej sytuacji czytamy w Iz 16,10: „Radość i wesele zniknęły z sadów. W winnicach [וּבְכַרְמִים] nikt nie nawołuje radośnie, nie pokrzykuje wesoło. Wina w tłoczniach nie wygniatają depczący, sprawiłem, że ustały przyśpiewki”. Prorocy zwykle w plastyczny sposób opisywali skutki najazdu nieprzyjacielskiego. Nie inaczej jest i w Iz 16,6-12. Na spustoszonych terenach zanikają przejawy normalnego życia (por. Jr 33,11). A były nimi nawoływania zbierających owoce w sadach i depczących winogrona w winnicach⁹. Mimo dosłownego znaczenia pojęcia רָרָה należy uznać, że chodzi o stan szczęścia, który został odjęty z przestrzeni dobrobytu ludu. Posiadanie bowiem sadów, pól, a szczególnie winnic, było oznaką nie tylko bogactwa, lecz także szczęścia.

Sytuacja kryzysu nie została przewyżczona w czasie oblężenia Jerozolimy za czasów Ezechiasza. W wypowiedzi rab-szaka brzmia następujące słowa obietnicy w imieniu króla Asyrii: Nie słuchajcie Ezechiasza, bo tak mówi król Asyrii: Zawrzyjcie ze mną pokój i wyjdźcie do mnie! Niech każdy je owoce ze swojej winorośli i ze swojego drzewa figowego! Niech każdy pije wodę z własnej cysterny, aż przyjdę i wezmę was do kraju podobnego do waszego, kraju chleba i winnic [וּבְכַרְמִים] (Iz 36,16-17).

Izrael został nazwany krajem chleba i winnic (אֶרֶץ לֶחֶם וּבְכַרְמִים). Znów zatem mamy do czynienia z dosłownym znaczeniem analizowanego przez nas pojęcia

⁷ T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 1–12*, s. 311.

⁸ מָדָד, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 2, s. 108.

⁹ L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39*, s. 302–303.

– jakkolwiek cały zwrot „kraj chleba i winnic” oznacza stan dobrobytu. Wypowiedź ta jest tym bardziej wymowna, że rab-szak wypowiada te słowa w sytuacji zagrożenia Jerozolimy, jakim było jej oblężenie.

Winnica z natury rzeczy składa się z szeregu krzewów winnych, które w języku hebrajskim nazywane są יִצְּאָ. Znaczenie tego pojęcia jest nieco szersze, bo może ono oznaczać krzew/szczep winny i w ogóle krzak czy też pień drzewa¹⁰. Kontekst wypowiedzi Izajasza wskazuje jednak ewidentnie na to pierwsze znaczenie.

Opisując stan kraju zniszczonego przez wojny, prorok pisze: „W owym dniu każde miejsce, gdzie rośnie tysiąc krzewów winnych [יִצְּאָ] warte tysiąca sztuk srebra, porośnie cierniem i ostem” (Iz 7,23). Wyrażenie „tysiąc krzewów winnych” nie jest precyzyjne¹¹. Nie w tym jednak rzecz, bo my skupiamy się na znaczeniu terminu יִצְּאָ, a on w naszym kontekście oznacza stan dobrobytu. Ten bowiem, kto posiadał winnicę, na którą składało się tysiąc krzewów, mógł liczyć na krociowe zyski. Jakkolwiek, z dużym prawdopodobieństwem możemy przyjąć, że liczba tysiąc ma tu charakter symboliczny.

Opisując stan Moabu, Izajasz pisze: Zostały bowiem zniszczone pola Cheszonu i winne krzewy [יִצְּאָ] Sibmy. Władcy narodów stratowali jej szlachetne winorośle, które sięgały aż do Jazer, gubiły się w pustyni; jej latorośle [הַלְּחֹתִיטִּי] rozprzestrzeniały się, przekraczały morze. Dlatego chcę zapłakać, jak płacze Jazer nad winnymi krzewami [יִצְּאָ] Sibmy. Zroszę was moimi łzami, Cheszonie i Eleale, bo nad waszymi owocami i zbiorami zamilkł radosny śpiew (Iz 16,8-9).

Wygłaszając tę elegię o Moabie, prorok posłużył się klasyczną terminologią dotyczącą winnicy: winny krzew (יִצְּאָ), latorośle (הַלְּחֹתִיטִּי). Nawet jeśli lokalizacja Cheszonu nie jest pewna, to jednak była to metropolia krainy bogatej w wodę i zielone pastwiska, a winnice sadzone na górskich tarasach i zboczach opadających w kierunku Morza Martwego cieszyły wielką sławą¹². Na skutek wyniosłości Moamu zostały zniszczone wszystkie jego dobra. Ponieważ krzewy winne i ich latorośle były uznawane za największe bogactwo¹³, to ich zniszczenie staje się powodem płaczu.

Pieśń na cześć JHWH otwierająca prorocką zapowiedź zburzenia miasta rozpoczynają słowa: „Młode wino posmutniało, latorośle uschły [יִצְּאָ וְהַלְּחֹתִיטִּי]

¹⁰ יִצְּאָ, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 1, s. 190.

¹¹ Zob. wyjaśnienie w: T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 1–12*, s. 452.

¹² L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39*, s. 302

¹³ Por. B. SZCZEPANOWICZ, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków 2004, s. 31.

wszyscy ludzie wesołego serca wzdychają” (Iz 24,7). Rzeczownik לָדָּם jest jednym z pojęć, które powtarzają się w Iz 24-27¹⁴. Już w pierwszym wersecie pieśni pojawiają się pojęcia, które łączą to, o czym była mowa wyżej, z tym, o czym będzie mowa w kolejnej sekcji. Jednym z nich jest właśnie לָדָּם , który z formalnego punktu widzenia ma znaczenie dosłowne, ale uschnięte latorośle są oznaką braku Bożego błogosławieństwa.

Podobnie złą sytuację prezentuje prorok w kolejnym tekście: „Całe wojsko nieba się rozplynie, niebiosy będą zwinięte jak zwój księgi, cały ich zastęp padnie, jak opadają liście z winnego krzewu [לְעֵץ־וִינָה] i listowie drzewa figowego” (Iz 34,4). Skutki klątwy przedstawionej w 34,3 w kolejnym wersecie przybierają wymiary kosmiczne¹⁵. Oto konstelacje gwiazd („wojsko nieba”) przemienie tak jak zwijana księga albo opadające liście krzewu winnego i drzewa figowego. Podobnie jak w poprzednich tekstach, z formalnego punktu widzenia לָדָּם oznacza po prostu krzew winny, jednak w szerszym kontekście staje się metaforą szczęścia w sensie pozytywnym i nieszczęścia w sensie negatywnym. W Iz 34,4 chodzi zdecydowanie o to drugie znaczenie. Skutkiem klątwy są upadające zastępy kosmosu tak, jak liście z krzewu winnego.

Pisząc na temat „kraju Kusz”, czyli Etiopii, Izajasz wskazuje, że działania jej władców zawsze pozostają pod władztwem JHWH: Przed winobranieniem bowiem, gdy kwiat opadnie, a zawiązek stanie się dojrzewającym gronem, wtedy poprzycina On nożem winne latorośle [$\text{וַיִּזְלַח־בַּחֶרֶט}$], a odrośle [$\text{וַיִּשְׁתַּחֲוֶה־וְיִשְׁתַּחֲוֶה}$] obcięte odrzuci (Iz 18,5).

Obraz ten przypomina działanie ogrodnika, który obserwując winnicę, we właściwym czasie przycina pędy krzewów winnych, które są niepotrzebne, bo nie przynoszą owocu i tylko zabierają soki innym pędom. Jest to niewątpliwie obraz metaforyczny pokazujący, że Bóg, niczym troskliwy ogrodnik, nie będzie działał ani zbyt wcześnie, ani zbyt późno. We właściwym czasie Boży nóż pójdzie w ruch¹⁶.

¹⁴ J.N. OSWALT, *Isaiah 24-27: Songs in the Night*, Calvin Theological Journal 40 (2005) 1, s. 80.

¹⁵ L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1991, s. 156–157.

¹⁶ T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 13–39. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny ST XXII/2, Częstochowa 2014, s. 174–175.

Owoce krzewu winnego

O ile prorok dość obszernie pisał na temat samej winnicy i krzewów winnych, które ją stanowią, o tyle niezbyt często wspomina o ich owocach. Jakkolwiek dokonuje wyraźnego rozróżnienia na szlachetną winorośl i jej dopiero co związane, cierpkie owoce oraz dojrzałe, szlachetne grona.

Tekstem, w którym spotykamy odniesienia do więcej niż jednego gatunku winogron, jest początkowa część pieśni o winnicy, w której mowa na temat działań, jakie podejmuje gospodarz:

Okopał ją, oczyścił z kamieni i zasadził w niej szlachetną winorośl [שֵׁרֶק]. Pośrodku wybudował wieżę, a także wykulił tłocznię. Oczekiwał, że wyda winogrona [עֲנָבִים], a wydała cierpkie owoce [בְּאֵשִׁים] (Iz 5,2).

W tym fragmencie spotykamy przede wszystkim termin שֵׁרֶק, którym określana była jasnoczerwona odmiana szlachetnych winogron¹⁷. Dalej pojawiają się dwa terminy oznaczające odpowiednio winogrona w ogólności (עֲנָב)¹⁸ i winogrona z małymi, niedojrzałymi jagodami (בְּאֵשׁ), a zatem kwaśnie, niedojrzałe owoce winnego krzewu¹⁹. Troskliwe zabiegi przyjaciela, które miały przygotować odpowiedni teren pod założenie winnicy, skutkują zasadzeniem szlachetnej winnej latorośli. A. Codamin stwierdza, że termin שֵׁרֶק oznacza najszlachetniejszą latorośl najwyższej jakości²⁰. Być może nazwa pochodzi od czerwonego koloru winogron. W każdym razie termin ten wchodzi w skład licznych nazw miejscowości, które słynęły ze swoich wspaniałych winnic (zob. np. Sdz 16,4; 1 Krn 1,47)²¹. Wobec tak pieczołowitych działań oczywiste było oczekiwanie, że winnica wyda szlachetne owoce (עֲנָבִים od עֲנָב). Termin ten powróci jeszcze w tym samym znaczeniu, w dalszej części pieśni (Iz 5,4). W Starym Testamencie spotykany jest niezbyt często (zaledwie 15 razy), zawsze jednak w znaczeniu dojrzałych, szlachetnych owoców krzewu winnego, które depcze się przed sporządzeniem wina (Am 9,13), z których przyrzęda się placki (Oz 3,1), a bywa, że ich czasami brak (Jr 8,13). U Ozeasza עֲנָב

¹⁷ שֵׁרֶק, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 2, s. 380.

¹⁸ עֲנָב, *tamże*, t. 1, s. 792.

¹⁹ בְּאֵשׁ, *tamże*, s. 103.

²⁰ A. CONDAMIN, *Le Livre d'Isaïe*, Paris 1905, s. 33.

²¹ T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 1–12*, s. 293.

spotykamy we wprost metaforycznym zwrocie: „Jak winne grona na pustyni, tak Izraela znalazłem” (Oz 9,10). Tego rodzaju owoców przyjaciel spodziewał się po pieczołowicie przygotowanej winnicy. Tymczasem owoce, które się pojawiły, były mizerne, niedojrzałe i cierpkie (בָּאֵשִׁים od בָּאֵשׁ). Termin ten jest dość trudny do jednoznacznego określenia, ponieważ w Starym Testamencie pojawia się jeszcze tylko w Iz 5,4. Najprawdopodobniej chodziło o gnijące i cuchnące owoce²². Na takie znaczenie wskazuje rdzeń בָּאֵשׁ, który we wszystkich koniugacjach oddaje ideę zepsucia, czegoś cuchnącego i będącego odpychającym²³. Pochodne בָּאֵשׁ pojawiają się obok rdzeni צהן, רקב, מקק, מסס i מוסס, które wszystkie oznaczają gnij lub śmierdzieć (Prz 12,4; Ps 38,6; Jl 2,20; Iz 24,3). W wielu przypadkach brzydki zapach opisywany przez בָּאֵשׁ to zapach śmierci. Na przykład kiedy Mojżesz zamienia wody Nilu w krew, „ryby w Nilu zdechły. Nil zaczął cuchnąć [וַיִּרְאֵשׁ] i Egipcjanie nie mogli pić z niego wody” (Wj 7,21; por. w. 18). Po pladze żab zebrano je w stosy „a ziemia cuchnęła [וַתִּרְאֵשׁ]” (Wj 8,10; por. Iz 34,3; 50,2; Am 4,10)²⁴.

Ten wydobywający się odór z zepsutych winogron z łatwością możemy odczytać jako metaforę nieprawości, która pleniła się w Izraelu w czasach Izajasza. W miejsce oczekiwanych dobrych owoców, jakimi miały być praworządność i sprawiedliwość, niewdzięczna winnica obrodziła bezwartościowymi owocami, czyli wyzyskiem słabych, gwałtem i deptaniem Prawa²⁵.

Wygłaszając drugą elegię o Moabitach (Iz 16,6-12), o której była mowa już wyżej, Izajasz stwierdza: Zostały bowiem zniszczone pola Cheszbonu i winne krzewy Sibmy. Władcy narodów stratowali jej szlachetne winorośle [שְׁרוּקֵיהָ], które sięgały aż do Jazer, gubiły się w pustyni; jej latorośle rozprzestrzeniały się, przekraczały morze (Iz 16,8).

Pod względem terminologicznym należy tu odnotować podobieństwo terminów שְׁרוֹק (Iz 5,2) i שְׁרוֹקָה (Iz 16,8) które w zasadzie mają to samo znaczenie. Termin שְׁרוֹק to rzeczownik o znaczeniu przysłówkowym. W bardziej ogólnym znaczeniu oznacza kolor czerwony, a w szczególnym znaczeniu, w odniesieniu

²² L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39*, s. 156.

²³ בָּאֵשׁ, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 1, s. 103.

²⁴ Y. AVRAHAMI, *Foul Grapes: Figurative Smells and the Message of the Song of the Vineyard (Isa 5:1-7)*, *Vetus Testamentum* 67 (2017) 3, s. 348.

²⁵ K. KOCH, *The Prophets*, t. 1, Philadelphia 1983, s. 115; T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 1–12*, s. 298.

do owoców krzewu winnego, po prostu winogrona²⁶, ale te w najlepszym gatunku. Świadczy o tym kontekst wypowiedzi, w którym mowa o latoroślach winnic Sibmy, sięgających na północy aż do granicy z Ammonem, a na wschodzie rozprzestrzeniających się aż po Pustynię Syryjsko-Arabską, zaś ich pędy rozciągały się na zachód aż do Morza Martwego. Jest to raczej obraz przesadzony, chyba że weźmiemy pod uwagę handel winem produkowanym z tych przednich owoców²⁷. Ta wspaniała kultura uprawy winorośli przez Moabitów legła w gruzach z powodu najazdu barbarzyńców.

Na temat czasu, w którym ledwie zawiązane winogrona stają się dojrzałym owocem, Izajasz pisze w prorocztwie o kraju Kusz: „Przed winobraniami bowiem, gdy kwiat opadnie, a zawiązek [וּבְקָר] stanie się dojrzewającym gronem, wtedy przycina On nożem winne latorośle, a odrośle obcięte odrzuci” (Iz 18,5). Tekst ten analizowaliśmy już wyżej w kontekście terminologii dotyczącej pędów krzewu winnego. Oczywiście wymowa tekstu jest metaforyczna i odnosi się do obrazu Boga, który niczym ogrodnik w odpowiednim momencie puści w ruch narzędzie do przycinania krzewów winnych i w ten sposób wypieni imperium neosyryjskie²⁸. Metafora ta została zbudowana na naturalnym procesie wzrostu krzewu winnego i dojrzewania jego owoców. Termin בְּקָר oznacza w ogólności niedojrzały owoc, jakkolwiek w naszym kontekście, i nie tylko w naszym (zob. Jr 31,29-30; Ez 18,2; Hi 15,33), oznacza niedojrzałe, ledwie zawiązane winne grona. Na tym właśnie procesie zawiązania się owoców, dojrzewających i wreszcie pełnych jagód krzewu winnego, zbudowana została metafora interwencji Boga w historię czy to Egiptu, czy to Asyrii. W każdym razie Izajasz w ten sposób wprowadza rozwiniętą koncepcję teologiczną obrazu Boga, jako Władcy świata i historii, któremu podlegają losy wszystkich narodów ziemi²⁹.

W znakomitej większości to Proto-Izajasz pisał na temat winnego krzewu, jego pędów i jego owoców. Recz oczywiście dotyczy okresu VIII w. przed Chr.

---

²⁶ פֶּקֶד, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 2, s. 380.

²⁷ T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 13–39*, s. 142.

²⁸ Pozostawiamy tu całą dyskusję na temat identyfikacji krainy Kusz, o której wspomina tutaj Izajasz. Na ten temat zob. np. M.H. LAVIK, *Are the Kushites Disparaged in Isaiah 18? Kush Applied as a Literary Motif in the Hebrew Bible*, *The Journal of Hebrew Scriptures* 19 (2019), s. 17–43; H. AUBIN, *Response to Marta Høyland Lavik. The Kushite Mission's Historical Context*, *The Journal of Hebrew Scriptures* 19 (2019), s. 203–212.

²⁹ L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza I, 1–39*, s. 313.

Jednak w tekście Trito-Izajasza pochodzącym z VI w. przed Chr. znalazł się tekst na temat rozprawy Boga z bałwochwalcami (Iz 65,1-14), a w nim krótka wypowiedź Boga: Tak mówi Pan: Gdy w winnych gronach [בְּאֵשְׁכּוֹרִים] znajdzie się sok, mówią: Nie niszczy ich, bo jest w nich błogosławieństwo. Podobnie uczynię przez wzgląd na Moje sługi i nie wyniszczę wszystkiego (Iz 65,8).

Także w tym przypadku mamy do czynienia z metaforą. Tym razem rzecz dotyczy ocalenia reszty, która została przedstawiona jako winne grono. Użyty termin בְּאֵשְׁכּוֹרִים oznacza właściwie łąkę, na której wyrasta kiść winogron, w potocznym sensie zaś po prostu kiść winogron właśnie³⁰. W każdym gronie obok zgniłych i zepsutych jagód znajdują się zdrowe owoce. Podobnie rzecz może dotyczyć całych kiści, z których niektóre mogą być bezwartościowe, a inne piękne i dojrzałe. W takim wypadku nie wyrzuca się całego grona ani wszystkich kiści ze względu na zepsute owoce, lecz zachowuje się te dobre „bo to błogosławieństwo”, czyli owoc udzielonej przez Boga siły wzrostu³¹. Bóg zatem dokona oczyszczenia swojego narodu przez ocalenie „reszty”, którą symbolizują dorodne owoce (אֵשְׁכּוֹרִים) winnego krzewu³². Niewykluczone, że dzięki użytemu pojęciu בְּאֵשְׁכּוֹרִים mamy do czynienia z aluzją do nadzwyczaj wielkiej kiści winogron, jaka według tradycji została zerwana podczas zwiadowczej wyprawy w Dolinie Eszkol (Lb 13,23-25)³³.

Zakończenie

Winnica (בֵּיתֵינָה) dla Izraelity była zawsze czymś cennym, a jej lokalizacja na zadbanym, odpowiednio przygotowanym terenie była pragnieniem każdego. Od takiej winnicy oczekiwano dobrych i obfitych owoców, z których można było wyprodukować wysokiej jakości wino. Nie zaskakuje zatem, że Izrael jako naród wybrany przez Boga, był nader często przyrównywany właśnie do winnicy, tak w sensie nagany czy też gróźb wysuwanych wobec narodu (zob. Iz 5,1-9), jak i w przedstawieniach troski i opieki nad nim (zob. Iz 27,2-6). Kiedy zaś winnice

³⁰ אֵשְׁכּוֹרִים, w: L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, t. 1, s. 92.

³¹ C. WESTERMANN, *Das Buch Jesaja. Kap. 40–66*, Göttingen 1970, s. 321.

³² L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza II–III, 40–66. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań 1996, s. 308.

³³ T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza, rozdziały 40–66 (Deutero-Izajasz i Trito-Izajasz). Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Nowy Komentarz Biblijny ST XXII/1, Częstochowa 2019, s. 799.

nie przynoszą spodziewanych owoców, jest to oznaką odstępstwa Izraela od przymierza z Bogiem (Iz 5,10) lub najazdu nieprzyjacielskiego (Iz 16,10). Podobny opis zniszczenia dotyczy nie tylko winnicy jako takiej w ogólności, lecz także jej krzewów, szczepów (גִּפְנֵי) i latorośli (שְׁלֵחֹת). Zniknięcie tak jednych, jak i drugich jest skutkiem braku Bożego błogosławieństwa (por. Iz 7,23; 24,7; 34,3). Choć w tym przypadku znaczenie גִּפְנֵי i שְׁלֵחֹת jest raczej dosłowne, to jednak wymowa poszczególnych tekstów jest wyraźnie metaforyczna. W tym kontekście działania podejmowane przez Boga wobec „krajiny Kusz” (Iz 18,5) przyrównywane są do zabiegów pielęgnacyjnych ogrodnika, który przycina w odpowiednim czasie latorośle (וּלְדוֹר) i pędy (גְּטִי־יֵשָׁה) winnych krzewów.

Jest rzeczą naturalną, że krzew winny wydaje owoce. Izajasz posługuje się w tym kontekście wcześniej już wypracowaną terminologią, którą spotykamy w pieśni o winnicy (Iz 5,1-9). Przede wszystkim więc w Iz 5,2 spotykamy pojęcie שָׂרֵק, które oznacza szlachetną, jasnoczerwoną odmianę winogrona. Wobec takiej dbałości o jakość sadzonych krzewów przyjaciel oczekiwał, że winnica wyda dobre owoce, które zostały określone ogólnym terminem oznaczającym winne jagody – עֵנָב. Tymczasem w ich miejsce pojawiły się zgniłe, śmierdzące owoce. Na takie znaczenie rzeczownika בָּאֵשׁ wskazuje rdzeń באש, który jak odnotowaliśmy, ma właśnie znaczenie „gnić, śmierdzieć”. Analizując elegię o Moabitach (Iz 16,6-12) zauważyliśmy, że został w niej użyty termin שָׂרֵק, który pochodzi od tego samego rdzenia co שָׂרֵק. Oznacza także szlachetne winogrona, z akcentem jednak na ich kolor czerwony. Odpowiednikiem zaś rzeczownika בָּאֵשׁ z 5,2 jest בֶּטֶר w 18,5. To drugie pojęcie oznacza jednak ledwie zawiązany owoc, który z czasem dojrzewa. Powyższe pojęcia zostały wypracowane w VIII w. lub wcześniej. Spotykamy je bowiem w księdze Proto-Izajasza. Tymczasem w znacznie późniejszej części Izajasza (Iz 65,1-14) spotykamy termin אֶשְׁכּוֹל, który wypracowany w księgach historycznych, a który oznacza „kiść winogron”.

Z naszych poszukiwań zawartych w tym artykule wynika, że Izajasz niezbyt często posługuje się terminologią związaną z winnicą, krzewem winnym i jego owocami. Zwykle czyni to w kontekście pieśni lub wyroczni kary lub zbawienia. Wtedy z natury rzeczy znaczenie pojęć jest metaforyczne, jakkolwiek zbudowane często na naturalnym procesie wzrostu, dojrzewania i zbioru winogron.

Ks. Sławomir Stasiak